

Коцюба З. Г.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри германських мов і перекладознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК «ЗАКОН – СПРАВЕДЛИВІСТЬ» У ПОБУТОВІЙ СВІДОМОСТІ СЛОВ'ЯН, ГЕРМАНЦІВ І РОМАНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПАРЕМІЙ)

Анотація. У статті проаналізовано особливості вербалізації колективних уявлень про взаємозв'язок «закон – справедливість» у пареміях слов'янських, германських і романських мов. Дослідження проводиться в межах пошуку універсального та національного в паремійних фондах мов європейського ареалу, що дає можливість глибше зрозуміти специфіку національного світогляду, особливо в тих випадках, коли аналізуються не лише паремійні зразки, які мають яскраво виражену національну самобутність, культурно-побутову чи історичну віднесеність, а й народні сентенції, які ретранслюють спільні для всіх європейських культур глибинні світоглядні настанови.

У паремійних корпусах європейських мов вербалізовано діаметрально протилежні уявлення про закон, а також засвідчено конфлікт між правом і справедливістю, що не суперечить специфіці паремійного жанру з його тенденцією до акумуляції різних (часто протилежних) поглядів на світ і людину в ньому. Прислів'я і приказки однієї групи (як ті, що запозичені з латинської мови, сформовані в часи Античності, Середньовіччя, Відродження, Просвітництва, підкріплені християнською вірою в непорушність Закону Божого, так і сформовані на національному ґрунті) передають віру у правдивість законів – основи суспільного устрою. Паремії іншої групи, які також виникли в різні епохи, передають негативне ставлення своїх творців до закону й судочинства. Універсальною є думка про вирішальне значення сили у трактуванні закону.

Ставлення до суддів і адвокатів не в усіх лінгвокультурах однозначно різко негативне. Найнижчу оцінку вони отримують у колективній свідомості носіїв української, російської й англійської мов, що реалізується в десятках багатоваріантних паремій, причому в російській побутовій свідомості існує чітко поляризована оцінка слуг закону і самих законів. У польському і французькому паремійному корпусах такі прислів'я поодинокі.

Контрастивний аналіз проведено з урахуванням історичного чинника аналізу прислів'їв і приказок, а також чинників варіативності, локальності й етнокультурної маркованості ключового слова паремії. У праці виявлено взаємовпливи і шляхи формування досліджуваних мовних одиниць аналізованої групи; диференційовано універсальні та національно зумовлені характеристики цих паремій у різних лінгвокультурах. Емпіричний матеріал для дослідження відібрано за допомогою методу суцільної вибірки з паремійних словників української, російської, польської, англійської, німецької, французької, латинської мов.

Ключові слова: прислів'я, приказки, побутова свідомість, закон (право), справедливість, універсальне, національне.

Постановка проблеми. Аналіз особливостей об'єктивації співвідношення «закон – справедливість» у паремійних корпусах мов європейського ареалу вимагає різноаспектного підходу, з одного боку, з огляду на природу прислів'їв і приказок, які репрезентують різночасову інформацію, що є результатом тривалої культурно-ціннісної обробки, а із другого – вербалізують динаміку і суперечності процесу становлення правової свідомості в європейських державах. Характерно також, що самі «прислів'я часто характеризували певне правове переконання ще до того, як воно набуло форми закону писаного» (докладніше див.: [1, с. 102]), тобто звичаєве право є джерелом сучасних законів. Тож зіставний аналіз специфіки паремійної реалізації колективних уявлень носіїв слов'янських, германських і романських мов про закон у його взаємозв'язках зі складною морально-філософською та правовою категорією справедливості дає змогу простежити лінгвокультурні аспекти народного сприйняття й осмислення універсальних понять і категорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти вербалізації побутових уявлень носіїв різних мов про закон (право) були предметом розгляду в мовознавчих працях як на матеріалі окремих мов (Ю. Ісаєва [2], Б. Юськів [3], Г. Лупарев [4], А. Осіпова [5]), так і в міжмовному зіставленні (І. Палашевська [6], Н. Кузнєцова [7]). Предметом комплексного зіставного дослідження на матеріалі українських, російських, польських, англійських та французьких прислів'їв і приказок побутові уявлення про закон і справедливість ще не були.

Мета статті – проаналізувати лінгвокультурні особливості побутових уявлень носіїв слов'янських, германських і романських мов про закон і справедливість, репрезентовані в паремійних корпусах цих мов.

Виклад основного матеріалу. Проводячи зіставне міжмовне моделювання культурного концепту «закон» у побутовій та правовій свідомості на матеріалі прислів'їв і приказок англійської та російської мов, І. Палашевська однозначно стверджує, що саме розуміння закону як гаранта свободи в англійській культурі та межі в російській визначає ставлення до нього, що виражається в англійських пареміях у позитивних конотаціях, у російських – у негативних [6, с. 73]. На її думку, російські прислів'я *Закон, что дышло: куда повернешь, туда и вышло; Суди не по закону, а по совести; Закон, что паутина – имель увязнет, муха проскочит* підтверджують правдивість думки

М. Салтикова-Щедрина про те, що «найгірші закони – у Росії, але цей недолік компенсується тим, що ніхто їх не виконує» [6, с. 72]. Подібні переконання висловлює й А. Мельникова, уважаючи, що специфіку російського національного характеру легко зрозуміти, порівнявши дві приказки – латинську *Dura lex, sed lex* (Суворий закон, але це закон) і російську *Закон – что дышло, куда повернешь – туда и вышло* [8, с. 135]. Така однотайність висновків російських дослідників, очевидно, спонукала українського вченого А. Приходька, довірившись С. Воркачову, стверджувати, що в російських пареміях передано вкрай негативне ставлення до закону та чиновників, протиставлено правосуддя і суд совісті, формальне право і право-справедливість: *Где суд, там и неправда; В суд пойдешь, правды не найдешь; Все бы законы потонули да и судей бы перетопили* [9, с. 78].

Історія становлення правових систем європейських держав споконвіків ішла пліч-о-пліч із намаганням розв'язати проблему «право – справедливість». Ще в античні часи тогочасні нормативні акти творили досить високий (щоб не сказати недоторканий) рівень права у свідомості громадян; вони не підлягали буденній політичній дискусії і могли бути змінені лише за особливих обставин. Хоч, з іншого боку, у суспільстві засуджувався правовий позитивізм. Так, Цицерон уважав найбезглуздішим припущення про справедливість усього, що записане в законах і взагалі у праві народів. Гострою була також проблема зневаження закону, свавілля сильних у ставленні до слабших, про що свідчать уже ранні твори грецької літератури, зокрема «Теогонія» і «Труди і дні» Гесіода (докладніше див. [10, с. 539–604]). У десятках латинських прислів'їв і афоризмів, що дійшли до нас з античних часів, а також із доби Середньовіччя, Відродження і Просвітництва (див.: [11, с. 335–337]) (серед них і прислів'я, цитоване А. Мельниковою), висловлено панівну в цей час віру в силу і справедливість закону, хоча тоді ж побутували також паремії, у яких відображено негативне ставлення до закону і правосуддя. Упровадження християнства з його догматичним шануванням святості і непорушності Закону Божого (пор. трактування закону в біблійних текстах і латиномовних пареміях й афоризмах [11, с. 114, 337]), з одного боку, закріпило віру у правдивість суспільних законів, оскільки «уявлення про правовий процес як шлях здійснення правосуддя відповідало християнському розумінню порядку та права» [10, с. 572], а із другого – проклало спершу непомітну (з огляду на суттєвий вплив язичництва), а згодом – чітко окреслену світоглядну межу між справедливим Божим законом і судом та суб'єктивним судом людським (докладніше про формування народних уявлень про Божий закон і суд, відображених у пареміях, див.: [12, с. 125–141]).

Діаметрально протилежні уявлення про закон були перенесені і в нові часи, що відбилося в паремійних корпусах більшості європейських мов. Паремії, що становлять тематичний блок «Закон і правосуддя» у зіставлюваних мовах (і російська мова не виняток), за характером оцінки законів можна умовно поділити на дві групи. Перша група прислів'їв і приказок передає віру у правдивість законів – основи суспільного устрою: *Law governs man, reason the law* [13, с. 152]; *No man is above the law* [14, с. 219]; *Recht bleibt allzeit Recht* [15, с. 169]; *Zle czy dobre, prawo jest zawsze prawem* [16, т. 2, с. 1077]; *Kto bez prawa (zakonu) żyje, ten bez prawa (zakonu) ginie* [16, т. 2, с. 1074]; *Закон державу держить; Закон – не огонь, водою не заллеш; Закону грошима*

не зламаши [17, с. 246]; *Закон – не игрушка; Ряда (закон) города держит; Где тверд закон, там всяк умен; На что и (всё) законы писать, если (когда) их не исполняют* [18, с. 39]; *Недолго той земле стоять, где учнут уставы ломать* [19, т. 1, с. 192]. Свідченням того, що в російській колективній свідомості первісно закони вважалися втіленням правди, є дані лексичного і фразеологічного рівнів: початкове значення лексеми *правда* в російській мові – звід законів, а фразеологізм *стать на правду* у старовину означав «іти на суд» [20, т. 3, с. 379]. Прикметно, що лише у французькому паремійному корпусі не знаходимо власне французьких паремій цієї групи. Паремійні словники подають тільки відповідні скальковані латинські висловлювання [21, с. 306], а вже найдавніші власне французькі прислів'я і приказки (наприклад, відома з рукописних джерел XIII ст. паремія *Si veut le roi, si veut la loi* [21, с. 307]) свідчать про суспільно встановлене верховенство людини над законом.

Другу (більш репрезентативну) групу паремій слов'янських, германських і романських мов становлять прислів'я і приказки, що передають негативне ставлення різних народів до закону й судочинства. Так, у всіх зіставлюваних мовах прижилося прислів'я грецького походження, що часто приписують афінському мудрецеві Солону (VII ст. до н. е.) або його сучасникові Анархису [13, с. 153], в основі образної побудови якого – порівняння закону з павутиною (латинські відповідники – *Irretit muscas, transmittit aranea vespas* [22, с. 174]; *Aranearum telis leges compares* [16, т. 2, с. 1077]): *Закон – павутина, в котрій муха путається, а чміль пролітає* [17, с. 246] – *Закон, что паутина: имель проскочит, а муха увязнет* [19, т. 1, с. 191] – *Prawo jak pajęczyna: bąk się przebiję, mucha uwięźnie* [16, т. 2, с. 1076] – *Laws catch flies but let hornets go free* [23, с. 446] – *Geschriebenes Recht ist ein breites dünnes Netz: die Mücken bleiben drin hangen, die Hummeln brechen hindurch – Où la guêpe a passé le moucheron demeure* [24, с. 31]. В українській, російській, німецькій та англійській мовах побутують також різноманітні еквіваленти цього загальновідомого прислів'я: *Ловить яструб безкарно кури, а голуба і за просо б'ють* [25, с. 224]; *Алтынного вора вешают, полтинного чествуют* [19, т. 1, с. 146]; *Kleine Diebe hängt man und vor großen zieht man den Hut ab; Ein kleiner Dieb an Galgen muß, vom großen nimmt man Pfennigbuß* [24, с. 1]; *Die kleinen Diebe hängt man, die großen lässt man laufen* [15, с. 71] – *Little thieves are hanged, but great ones escape* [13, с. 42]. Ця ж сама думка висловлена в безобразній латинській паремії *Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur* – За малі злочини карають, а за великі прославляють [22, с. 307], що має відповідники в англійській і французькій мовах: *Petty crimes are punished; great ones are rewarded* [14, с. 71]; *Justice punit petits cas* [21, с. 297].

До цієї самої групи паремій належить і відоме всім східнослов'янським мовам прислів'я *Закон – что дышло, куда повернешь – туда и вышло*, що, на думку А. Мельникової, передає особливості саме російського національного характеру, хоч уявлення про змінність, суперечливість законів є універсальними й об'єктивуються в пареміях більшості європейських мов. Загалом випадки трактування російських паремій, які мають аналоги в інших, передусім східнослов'янських, мовах як таких, що є виразниками власне російського національного характеру, у працях російських дослідників не поодинокі. Див., наприклад, спостереження над паремійною репрезентацією концептів «правда» і «брехня» (з посиланням на А. Вежбицьку) у розвідці

Н. Панченко [26, с. 134]. Спільним для побутової свідомості носіїв німецької, французької, а також деяких західнослов'янських мов, і невідоме носіям англійської, є особливе уявлення про восковий ніс закону. Паремійні словники подають суперечливу інформацію про походження міжмовних паремійних аналогів *Das Recht hat eine wächserne Nase – Les lois ont le nez de cire – Woskowy nos prawa*: Ю. Кшижановський вважає польський варіант цієї паремії запозиченням, відомим уже із джерел 2-ї половини XVI ст. [16, т. 2, с. 1078]; В. Мідер фіксує його як французьке прислів'я [EWP: 269], а М. Малю – як чеське [21, с. 307]. Такі свідчення пареміографів дають підстави припустити, що назване прислів'я є середньовічним західноєвропейським паремійним утворенням. В англійській мові зазначена логема реалізується на національному ґрунті: *A coach and four may be driven through any Act of Parliament* [13, с. 153]; *The law is not the same at morning and at night* [23, с. 446]; *Every law has a loophole* [13, с. 153]. Знаходимо також і власне польські паремії, які передають подібне ставлення до законів *W prawie tyle wybiegów, ile dziur w przetaku* [16, т. 2, с. 1078]; *Nie każde prawo, nie dla każdego i nie wszędzie sprawiedliwe będzie* [16, т. 2, с. 1075].

Цікаво, що судження М. Салтикова-Щедріна про російські закони не оригінальне. Подібні міркування (але вже про американські закони) у 2-ій половині XX ст. висловлював американський співак і пісняр Франк Зеппе, який уважав американців нацією законів – погано написаних і невдало впроваджених у дію [14, с. 208]. Можна припустити, що схожу оцінку законам своєї держави могли давати в усі часи більше чи менше відомі представники різних націй.

Універсальною є думка про вирішальне значення сили у трактуванні закону, що, репрезентована як мовна формула, була принесена в сучасні мови з латини – *Violentia praecedit jus* [16, т. 2, с. 1078]; *Де сила, там і закон* [П-90: 490] – *Сила закон переступає* [18, с. 43] – *Tam prawo, gdzie sila* [16, т. 2, с. 1077] – *Might is right* [13, с. 250] – *Gewalt geht vor Recht* [15, с. 115] – *La raison du plus fort est toujours la meilleure* [21, с. 215]. Тривалість побутування цих паремій, а також їхня багатоваріантність у всіх зіставлюваних мовах (докладніше див.: [12, с. 159–161]) свідчать про незмінну актуальність вербалізованої логемі. Частковою її реалізацією є відображена в пареміях багатьох мов перевага сили грошей у тлумаченні закону: *De groші судять, там право в кут* [17, с. 249]; *С богатым не тягайся, с сильным не дерись* [19, т. 1, с. 132]; *Prawa na pana nie masz* [16, т. 2, с. 1075]; *Possession is nine points of the law* [23, с. 640]; *Jamais vassal ne gagne à plaider à son seigneur* [21, с. 237].

У російській побутовій свідомості існує чітко поляризована оцінка слуг закону і самих законів, що виявляється у прислів'ях і приказках, побудованих на основі прийому контрасту: *Закони святі, да законники (судьи) супостаты; Закони – миротворцы, да законники – крочкотворцы* [19, т. 1, с. 191]; *Суд прямой, да судья кривой* [19, т. 1, с. 131] тощо. Такий підхід до аксіологічного структурування дійсності в російській культурі не випадковий. Тенденція до дихотомного сприйняття світу і себе в ньому, будучи універсальною, водночас має певну національно-історичну специфіку. Російська культура Середніх віків, на відміну від західної, характеризувалася принципово полярно-дуальною структурою: основні культурні цінності (ідеологічні, політичні, релігійні) у системі російського Середньовіччя були розміщені у двополюсній ціннісній сфері, що була чітко розмежованою

і позбавленою нейтральної аксіологічної зони [29, с. 8]. Ця особливість, цілком імовірно, відобразилася і у способі організації думки та структурі російських прислів'їв і приказок, у яких стилістичні прийоми контрасту домінують (на що вказує дослідження Т. Бочиної). Свідченням того, що протиставлення святості законів неправдивості суддів типове для російської побутової свідомості, є указ Петра I від 17 квітня 1722 р., у якому сказано: «Понеже ничто такъ къ управленію государствомъ нужно есть, какъ крѣпкое хранение правъ гражданскихъ, понеже всеу законы писать, когда ихъ не хранить, или ими играть, какъ въ карты, прибирая масть къ масти, чего нигдѣ въ свѣтѣ такъ нѣтъ, какъ у насъ было, а отчасти и еще есть, и збло тщатся всякія мины чинить подъ фортецію правды» [18, с. 39]. Саме в силі і сваволі виконавців убачає І. Іллюстров причини бездіяльності закону, оскільки, структуруючи прислів'я і приказки тематичного блоку «закон», він так коментує одну з паремійних груп, що включає і вказані російські паремії: «Оскільки посадові особи у виконанні і застосуванні законів інколи чинять довільно, то російський народ, який зазнав цього свавілля, з гіркою посмішкою визначає, що закон не діє при силі і сваволі виконавців» [18, с. 43].

Характерно, що в інших мовах цитовані вище російські паремії еквівалентів не мають, за винятком німецького прислів'я: *Das Recht ist wohl ein guter Mann, aber nicht immer der Richter* [24, с. 57], а ставлення до суддів і адвокатів не в усіх лінгвокультурах однозначно різко негативне. Найнижчу оцінку, що реалізується в десятках багатоваріантних паремій, вони отримують у колективній свідомості носіїв української, російської й англійської мов: *Кожен адвокат – крутій* [17, с. 245]; *З кого суддя взяв, той і правий став* [17, с. 249]; *Судья – що брюхо: і мовчить, а все просить* [17, с. 251]; *Судья – что плотник: что захочет, то и вырубит* [19, т. 1, с. 131]; *Судьям то и полезно, что в карман полезло* [19, т. 1, с. 132]; *Судью подаришь, все победишь* [19, т. 1, с. 133]; *A good lawyer must be a great liar* [13, с. 154]; *The devil makes his Christmas-pies of lawyers' tongues and clerks' fingers* [13, с. 42]; *A lawyer's opinion is worth nothing unless paid for* [23, с. 447]. Звідси – паремії про неправдивість правосуддя: *У суді правди не шукають* [17, с. 248]; *В суд пойдешь – правды не найдешь* [19, т. 1, с. 132]; *Much law, but little justice* [13, с. 153]. У польському і французькому паремійному корпусі такі прислів'я поодинокі: *Adwokaty łowią dukaty; Adwokat to kat* [16, т. 1, с. 8]; *Celui qui agit par procureur est souvent trompé en personne* [21, с. 12], хоч у польській, як і в німецькій, колективній свідомості побутує думка про залежність результату справи від моральних та професійних якостей судді чи адвоката: *Jaki sędzia, taki wyrok; Sędzia, co dary bierze, urzędnik, co się z chłopcy brata, niepewni są* [16, т. 3, с. 167]; *Wie der Richter, so das Urteil* [15, с. 240].

Висновки. Аналіз паремій тематичного блоку «Закон і правосуддя» української, російської, польської, англійської, німецької та французької мов свідчить про те, що в усіх зіставлюваних лінгвокультурах співіснує двояке ставлення до закону, що зумовлено історично, а також універсальними тенденціями розвитку суспільної свідомості, і не суперечить специфіці паремійного жанру з його тенденцією до акумуляції різних (часто протилежних) поглядів на світ і людину в ньому. Однозначно негативне ставлення до слуг закону в російській побутовій свідомості, на що вказує аналіз паремій, не екстраполюється на самі закони, які в уявленнях росіян здебільшого є об'єктивною (іноді навіть сакралізованою) реальністю, що суб'єктивується у процесі застосування.

Ця особливість, можливо, зумовлена тим, що в російській культурі традиційно закон юридичний і Закон Божий органічно поєднуються в узагальненому цілому, що відображено в російських лексикографічних джерелах [30, с. 434]. Очевидний дуалізм у трактуванні права, характерний для російської ментальності, Є. Фаріно виводить із загального культурного та релігійного дуалізму Росії, який виник у результаті прискореного процесу прийняття християнства, що оминув довготривалий період пристосування. Це призвело до дефіциту опосередковуючих адаптаційних механізмів [31, с. 66–67]. Унікальною особливістю російської колективної свідомості, яка простежується за міжмовного зіставного аналізу, є певна диспропорція у трактуванні ціннісних концептів «свобода» і «справедливість» (докладніше див.: [12, с. 44–47], ознака «законність» у яких не реалізується або реалізується спорадично.

Перспективними є подальші різномовні дослідження специфіки побутових уявлень про закон (право) у їхніх взаємозв'язках з іншими правовими, моральними та філософськими категоріями.

Література:

- Коцюба З. Паремійні фонди мов як контамінація різночасових міжкультурних світоглядних нашарувань. *Мовознавство*. 2008. № № 4–5. С. 101–118.
- Исаева Ю. Репрезентация концептов «закон» и «справедливость» в немецких пословицах. *Вестник московского государственного лингвистического университета*. 2014. № 5 (691). С. 61–71.
- Юськів Б. Вербалізація правосвідомості українців в українському паремійному фонді. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2011. Т. 24 (63). № 4. Ч. 1. С. 519–523.
- Лупарев Г. Юридические пословицы и поговорки как форма правосознания. *Государство и право*. 2018. № 11. С. 65–78.
- Осипова А. Соотношение закона и справедливости в профессиональном и быденном языковом сознании. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Филология»*. 2011. № 24 (239). Вып. 57. С. 102–103.
- Палашевская И. Закон. *Антология концептов*. Москва : Гнозис, 2007. С. 69–81.
- Кузнецова Н. Когнитивное пространство «право» в паремииологии немецкого и русского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Челябинск, 2004. 23 с.
- Мельникова А. Язык и национальный характер. Взаимосвязь структуры языка и ментальности. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 320 с.
- Приходько А. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
- Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера. Пер. з нім. В. Кам'янець. Львів : Літопис, 2004. 720 с.
- Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами : науково-навчальний посібник / Ю. Цимбалюк та ін. Вінниця : Нова книга, 2003. 410 с.
- Коцюба З. Рефлексія побутової свідомості в різномовному вербальному просторі (від універсального до національного) : монографія. Львів : ДП «Видавничий дім «Укрпол»», 2010. 472 с.
- The Penguin Dictionary of Proverbs / ed. by R. Fergusson & J. Law. 2nd ed. Penguin Books, 2000. 365 p.
- Proverb wit & wisdom. A treasury of proverbs, parodies, quips, quotes, clichés, catchwords, epigrams and aphorisms / comp. by L. Berman ; with assist. by D. Berman. New York : Berkley Publ. Group, 1997. 522 p.
- Кудіна О., Пророченко О. Перлини народної мудрості. Німецькі прислів'я та приказки. Вінниця : Нова книга, 2005. 320 с.
- Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich : W IV t. / red. J. Krzyżanowski. Warszawa : Instytut Wydawniczy, 1969–1972. Т. I–III.
- Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / упоряд. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1991. 440 с.
- Иллюстровь І. Жизнь русского народа въ его пословицах и поговорках. Изд. 2-е, испр. и доп. Санкт-Петербург : Губерн. типогр., 1910. 469 с.
- Даль В. Пословицы русского народа : сборник : в 2-х т. Москва : Худож. лит., 1984. Т. 1–2.
- Даль В. Пословицы русского народа : сборник : в 2-х т. Москва : Худож. лит., 1984. Т. 1–2.
- Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes par M. Maloux. Paris : Librairie Larousse, 2001. 628 p.
- Цимбалюк Ю. Латинські прислів'я і приказки. Київ : Вища школа, 1990. 436 с.
- The Oxford Dictionary of English Proverbs. / ed. by F. Wilson. 3rd ed. Oxford : Clarendon Press, 1992. 930 p.
- Гольдгардт-Ландау Г. Русскія пословицы, поговорки, прибаутки и притчи въ переводе на соответствующіе имъ галлицизмы и германизмы. Одесса : Тип. Л. Нитче, 1888. 180 с.
- Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / упоряд. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1989. 480 с.
- Панченко Н. Обман. *Антология концептов*. Москва : Гнозис, 2007. С. 129–142.
- Mieder W. The Prentice-Hall Encyclopedia of world proverbs. A Treasury of Wit and Wisdom through the Ages. New Jersey : Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1986. 582 p.
- Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1990. 528 с.
- Бочина Т. Стилистика контраста: Очерки по языку русских пословиц. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2002. 196 с.
- Степанов Ю. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1997. 824 с.
- Mentalność rosyjska. Słownik / opr. i zred. A. Lazari. Katowice : Wyd-wo Naukowe Śląsk, 1995. 119 s.

Kotsiuba Z. Interrelation “law – justice” in the common consciousness of the Slavs, Germans and Romans (as based on paroemias)

Summary. The article sets out to provide an analysis of the verbalization peculiarities of collective ideas about the interrelation “law – justice” in Slavonic, Germanic and Romance paroemias. The research is carried out within the study of the problem of national and universal in proverbs and sayings of European proverbial corpora, which gives the opportunity for the deeper penetration into the specific features of the national outlook especially in cases when not only the proverbial samples with the vividly represented national originality, cultural or historical impute undergo analysis, but also the folk maxims which represent basic outlook settings common for all European cultures.

Diametrically opposed images of law have been verbalized in the proverbial corpora of European languages, as well as the conflict between law and justice. This fact does not contradict the specificity of the proverbial genre with its tendency to accumulate different (often opposite) views of the world and a man in it. The proverbs and sayings of one group (those borrowed from Latin, formed in antiquity, the Middle Ages, the Renaissance, and the Enlightenment, backed by Christian faith in the inviolability of the Law of God, and those formed on the national ground) convey faith in the truth of the laws – the basis of social system. Paroemias of another group, which

have also arisen in different epochs, convey the negative attitude of their creators to the law and the legal proceedings. Universal is the idea of the decisive importance of force in the interpretation of the law.

The attitude to judges and lawyers in all cultures is definitely very negative. They get the lowest rating in the collective consciousness of native speakers of Ukrainian, Russian and English, which is implemented in dozens of multivariate paroemias, with a clearly polarized assessment of lawyers and the laws themselves in the Russian common consciousness. In the Polish and French proverbial corpora such proverbs are rare.

The contrastive analysis has been carried out on the basis of the historical factor of proverb analysis as well as the factors of variability, locality and ethnocultural marking of the proverb key word. The paper reveals mutual influences and ways of formation of the group of lingual units under analysis; differentiates national and universal characteristics of these paroemias in different lingual cultures. The empirical data for the research have been collected with the help of the continuous sampling method from the Ukrainian, Russian, Polish, English, German, French and Latin proverbial dictionaries.

Key words: proverbs, sayings, common consciousness, law, justice, universal, national.